

REFLEXIONS SOBRE METODOLOGIA DOCENT A PARTIR DE L'ELABORACIÓ D'UN DOSSIER DE DOCÈNCIA EN L'ÀREA DE LLENGUA ESPANYOLA

AUTOR

Nom: Carme de la Mota

Departament: Filologia Espanyola i Teoria de la Literatura

Centre: Facultat de Lletres

E-mail: Carme.delaMota@uab.cat

RESUM DE L'EXPERIÈNCIA

L'elaboració d'un dossier de docència constitueix un acte de reflexió sobre la pròpia metodologia docent. Cada fase per la qual es passa en el procés d'elaboració, des de la selecció de la informació i la classificació de dades fins la verbalització d'una filosofia docent personal i unes metes per al futur, comporta dificultats per al professor que s'hi posa per primer cop. No és estrany que un professor ja hagi pensat detingudament en la seva tasca docent abans de plantejar-se l'elaboració d'un dossier, però l'esforç que suposa tot el procés el porta a plantejar-se noves qüestions i reforça la seva motivació. El present treball recull aquesta experiència.

Es presenten els problemes i els avantatges derivats de la confecció d'un dossier de docència en l'àrea de llengua, atenent també al procediment que s'ha seguit per redactar-lo i discutir-lo en un grup de treball interuniversitari: la participació en línia de tots els membres del grup i la revisió del dossier electrònic de manera semipresencial amb els tutors i companys.

ABSTRACT

Developing a teaching portfolio constitutes a reflective practice about one's current teaching strategies. Any stage of the elaboration process, from the selection of information and data classification to the verbalization of a personal educational philosophy and a series of goals for the future, poses difficulties to the teacher who is working on the portfolio for the first time. It is not rare that a teacher has already thought at great length about his educational task before considering to prepare a portfolio, but the effort that is put into the task leaves him to consider new questions and reinforces his motivation. The present work gathers this experience.

This work focuses on the problems and advantages of preparing a teaching portfolio in the area of language, also taking into account the procedure that has been followed to write it up and to discuss it in an interuniversity workgroup: the participation on line of all the group members and the review of the electronic dossier by the tutors and colleagues in a blended learning environment.

PARAULES CLAU

metodologia docent, dossier de docència, portafoli docent, dossier electrònic, llengua

ÀMBIT GENERAL D'INTERÈS DE LA INNOVACIÓ

La discussió del tema pot resultar d'interès per als col·legues que busquen una forma de fer explícit el seu pensament i per als que estan interessats en l'ús del dossier com a forma d'avaluació de la qualitat docent.

DESENVOLUPAMENT

1. Objectius

L'elaboració d'un dossier reflexiu i documentat significa l'oportunitat de desenvolupar en el professor una competència més de les que conformen el conjunt de competències atribuïbles a un professional dedicat a la docència. En efecte, es realitza un esforç per revisar la feina feta fins al moment, es reflexiona sobre els objectius i els resultats de la metodologia docent emprada en tots els cursos i en cada classe i es determina un pla d'acció amb propostes concretes de cara al futur. El dossier es converteix, per tant, en una oportunitat de creixement personal i en un instrument de millora de la qualitat docent del professorat.

El procés d'adaptació a l'Espai Europeu d'Educació Superior comporta una revisió dels indicadors de qualitat a les universitats europees. El professorat ha d'estar format per poder donar resposta a les noves necessitats en el camp de l'ensenyament amb garanties. Per aquest motiu, les institucions estan buscant la forma més adequada d'avaluar i acreditar la docència dels professors. El dossier es va començar a introduir en el món de la docència als anys 80 i s'està convertint, en tant que forma de documentació, en un estàndard de l'avaluació universitària.

En el present treball es mostrarà el resultat d'una experiència de formació i reflexió: l'elaboració d'un dossier de docència electrònic dins del camp de l'ensenyament-aprenentatge de la llengua dut a terme dintre d'un grup de treball interuniversitari durant el curs acadèmic 2006-2007.

2. Descripció del treball

Contextualització

El programa d'acreditació en Formació Docent en Educació Superior (FDES) impulsat per la Unitat d'Innovació Docent en Educació Superior (IDES) de la Universitat Autònoma de Barcelona està destinat a "potenciar les competències docents del professorat" i culmina amb la realització, l'últim any, d'un dossier de docència, amb el qual el professor té l'oportunitat d'exposar la seva filosofia docent. Durant el curs 2006-2007 la formació en el tema ha estat a càrrec dels tutors Javier Barà, director de l'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya (AQU Catalunya), i Ignacio de Corral, sotsdirector de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Politècnica de Catalunya (ICE-UPC). Hi hem participat professors de tres universitats catalanes: la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat de Girona i la Universitat Politècnica de Catalunya.

El curs s'ha organitzat de forma semipresencial. Els dossiers s'han anat elaborant d'acord amb un calendari pautat i s'han pogut discutir de forma pública per via electrònica, tant en petits grups com amb el conjunt de participants, gràcies a l'entorn virtual BSCW de la UPC.

Pantalla de l'entorn BSCW durant el desenvolupament del curs

En aquest entorn es poden compartir fitxers, es desenvolupen converses en el fòrum i es pot treballar, si es vol, amb arxius multimèdia. Els tutors han anat seguint i moderant el procés i s'han realitzat tres trobades presencials: una a l'inici del curs, una de seguiment i una al final.

Caracterització d'un dossier de docència

El dossier de docència és un document creatiu on el professor fa constar, raona i justifica documentalment la seva trajectòria docent i la metodologia emprada, i on presenta unes propostes de millora pel futur. Està centrat en l'ensenyament, és a dir, apunta més a la tasca docent del professor que a l'aprenentatge de l'estudiant, tot i que un ensenyament de qualitat hauria de tenir conseqüències en l'aprenentatge.

Per ser un bon docent no cal només dominar el tema. Una bona classe, és a dir, una classe profitosa i interessant als ulls dels estudiants, no surt sola. De fet, la docència requereix de vegades força esforç i habilitat, en especial si els grups són nombrosos, si són de primer any de carrera, si a l'aula hi ha estudiants de diferents nivells, diferents titulacions o diferents universitats d'origen... No és fàcil programar unes bones pràctiques o fer una tutoria útil. El professor, en la mesura que hi reflexiona, ha de saber detectar els problemes i buscar les solucions més adients.

Les universitats, en la seva funció social, estan dedicades tant a la investigació com a la docència, però actualment el seguiment institucional de la recerca està molt més desenvolupat que el seguiment de la labor docent. Les orientacions de la Universitat de British Columbia (1999, 2003: 3) es basen en el fet que el professorat universitari està més acostumat a pensar i a argumentar sobre recerca:

"Think about your portfolio in much the same way that you approach a research question, and build a case to support your 'effective teacher' thesis. First, you should think broadly about what the act of teaching means to you. Later, you can reflect upon and describe the sorts of evidence chosen to support your case. It is useful to have a set of widely-used effective teaching criteria against which to measure yourself."

El dossier de docència es pot entendre de dues maneres. Pot tenir tant un ús intern, reflexiu, centrat en els objectius del propi professor, com un ús extern, acreditatiu, destinat a l'avaluació externa per part de les institucions. Les preguntes que es pot fer un docent en el moment de plantejar-se la preparació del dossier poden variar bastant en funció de la utilitat que pensi donar-li.

Ús reflexiu: autoavaluació	Ús acreditatiu: avaluació externa
No seria moment de posar-s'hi?	L'he de fer necessàriament?
Tinc disponible el material per revisar-lo?	Tindrè recollides les proves necessàries?
Quins són els aspectes concrets que m'interessen de la meva docència?	Amb quins criteris se m'avaluarà?
Què espero de mi com a docent?	Què s'espera de mi com a docent?
Realment sóc un professor acceptable?	Passaré la pròxima avaluació?
Què puc fer per millorar en la meva tasca?	Quines repercussions tindrà l'avaluació en la meva carrera?

Reflexions davant la preparació d'un dossier de docència en funció de l'ús que se li pretengui donar

Els set principis de la bona docència universitària establerts per Chickering i Gamson (1987) poden servir de punt de partida per realitzar una avaluació, tant si el professor intenta descobrir quin és el seu grau de competència com a docent com si ha de defensar públicament els punts forts de la seva labor. Segons aquests principis, la bona pràctica docent universitària:

1. estimula el contacte entre estudiants i professorat,
2. desenvolupa la reciprocitat i la cooperació entre els estudiants,
3. estimula l'aprenentatge actiu,
4. proporciona una retroalimentació ràpida,
5. potencia la distribució del temps en funció de la tasca,
6. transmet expectatives elevades als estudiants i
7. respecta la diversitat de talents i de maneres d'aprendre.

En elaborar la carpeta, el professor va tenint en compte aquests i d'altres aspectes fins a determinar quines són les característiques més destacables de la seva pràctica docent. Llavors les organitza, les justifica i les posa per escrit.

Interès personal per la docència

Em vaig iniciar en la docència als 13 anys, fent sessions de repàs de química, ciències naturals i matemàtiques. Ja no ho vaig deixar, tot i que amb els anys em vaig anar dedicant més a les llengües, vives i mortes. Aquesta pràctica em va marcar uns objectius: versatilitat, ordre, argumentació, exemplificació, síntesi i molta paciència. L'estiu de 1987, després d'haver acabat les carreres de Filologia Espanyola i Filologia Catalana, vaig entrar a treballar com a professora de català en una escola fent cursos intensius de reforç. Mentre començava el doctorat, vaig treballar de professora de català, de castellà i d'anglès. En aquells inicis vaig aprendre molt de la desesperació, de la indiferència i de l'entusiasme renovat dels companys veterans. Del que m'agradaria que fos i del que no. L'octubre de 1988 vaig començar a la Universitat Autònoma com a Professora Ajudant i a partir de 1997 vaig continuar com a Professora Titular d'Universitat.

En començar em vaig encarregar de les pràctiques de *Llengua Espanyola I*, una assignatura dedicada a la fonètica i la fonologia, i de les pràctiques de *Llengua Espanyola II*, sobre sintaxi. En aquests 19 anys he estat professora de fonètica, fonologia, morfologia, lèxic, sintaxi, expressió oral i expressió escrita, per bé que en assignatures, nivells i plans d'estudis diferents. He desenvolupat aquesta tasca a Filologia, a Logopèdia i a Humanitats. Les

assignatures implicades són:

assignatura	durada	cicle	curs	titulació
Fonètica de l'espanyol	semestral	segon	tercer i quart	Fil. Espanyola
Llengua Espanyola	semestral	primer	primer	Humanitats
Llengua Espanyola I (fonètica i fonologia), pràctica	semestral	primer	primer	Fil. Espanyola
Llengua Espanyola I (fonètica i fonologia), teoria	semestral	primer	primer	Fil. Espanyola
Llengua Espanyola II (sintaxi), pràctica	anual	primer	segon	Fil. Espanyola
Llengües, tècniques i instruments II (llengua oral)	semestral	primer	tercer i quart	Humanitats
Pràctiques de la llengua oral i escrita (part oral)	un semestre	primer	primer	Fil. Espanyola
Segona llengua (espanyol)	anual	primer	primer	Altres Filologies
Sintaxi de l'espanyol I	anual	segon	tercer i quart	Fil. Espanyola
Taller d'escriptura	semestral	primer	primer	Humanitats
Taller d'expressió oral	semestral	primer	segon	Humanitats
Teoria i pràctica de la llengua espanyola	anual	primer	primer	Fil. Espanyola

Assignatures impartides, durada, cicle, curs i titulació

He estat també responsable de cursos de postgrau, mestratge i doctorat i he participat en el programa ARGO, de transició entre la secundària i la universitat.

Cada professor té una relació diferent amb la docència, marcada pels interessos previs i per la pròpia trajectòria. Alguns no hi accedeixen per vocació, d'altres sí. Alguns estan començant, d'altres no. En una carpeta es posa per escrit el perfil professional vist a través dels propis ulls i es deixa constància del pensament docent. Certament que hi ha una sèrie d'indicadors del que pot ser una docència universitària de qualitat, però cada professor expressa la seva filosofia. Afortunadament.

3. Metodologia

L'estructura del dossier

Donat que és possible que els dossiers de docència s'utilitzin de forma institucional, es recomana mantenir una mateixa organització en apartats. L'estructura seguida en l'elaboració del dossier ha estat la següent:

- a) Resum biogràfic
- b) Descripció de la docència realitzada
- c) Filosofia docent

- d) Proves
- e) Plans de futur

Es tracta de proporcionar una visió sintètica i alhora densa de la labor docent en unes poques pàgines, fàcils de llegir per a un possible avaluador extern. La documentació relativa a les afirmacions realitzades, que pot ser exhaustiva si es creu convenient, es presenta annexada.

La definició de la filosofia docent

Aquest és l'apartat que pròpiament defineix el professor i que el distingeix de tots els altres. A mi em sembla imprescindible que els estudiants incorporin el dubte, el raonament i l'argumentació a la seva formació científica. Cadascú es marca uns objectius. En el dossier tracto la planificació dels cursos i l'avaluació, i explico el funcionament de la tasca diària a partir dels punts següents: l'organització expositiva, la participació de l'estudiant, el treball en grup, la pràctica individual, el funcionament de la classe, la tutoria i la incorporació de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació. Hi ha moltes concepcions personals de l'exercici de la docència i formes úniques també d'explicar en què consisteixen.

La documentació de les proves

La reunió, selecció i organització de proves pot ser un procés bastant lent i complicat, que varia en funció de l'experiència del docent. En el cas del professor novell les proves poden ser poques i pot ser difícil organitzar-les de cara a un dossier acreditatiu. En el cas del professor que porta anys en la professió el problema pot ser la selecció adequada de dades, ja que no tota la feina feta ha tingut la mateixa incidència en l'evolució del pensament.

Els portafolis electrònics permeten l'ús de l'hipertext i la inclusió de material multimèdia. Pot resultar d'interès documentar un fet amb la incorporació d'una presentació en format de Power point preparada per un estudiant com a activitat avaluable durant un curs, o documents d'àudio i vídeo. En el cas de classes de fonètica i d'expressió oral es poden incloure gravacions dels estudiants, tot i que en aquests casos és ètic comptar amb el seu permís. Es poden aportar també fotografies de les aules o vídeos de les classes realitzades, sempre en funció dels arguments presents en el dossier.

D'acord amb el que indiquen Knapper i Wilcox (2007: 6), els aspectes que més freqüentment inclouen els professors de la Universitat de Dalhousie, amb una llarga tradició en l'ús de portafolis, són, en ordre descendent:

1. L'avaluació que fan els estudiants de la docència
2. El llistat de cursos impartits
3. La descripció dels materials del curs
4. La participació en tallers i seminaris sobre docència
5. Les declaracions de col·legues sobre l'efectivitat de la seva docència
6. La descripció i l'efectivitat de les innovacions en la docència
7. Cartes i comentaris dels estudiants enviats després de l'acabament del curs
8. La participació en l'elaboració de cursos o plans d'estudis
9. La supervisió de tesis i projectes
10. Mostres il·lustratives de treballs dels estudiants

La presentació d'aquests documents o d'altres s'ha de fer, no obstant, de manera argumentada, de forma que es converteixin realment en un indicador de la qualitat de la docència impartida. En aquest sentit, és positiu, per exemple, descriure els materials del curs justificant l'evolució que s'ha seguit per seleccionar-los, o relacionar la realització d'un taller amb un canvi de metodologia que ha obtingut uns resultats.

El portafoli pot aportar informació molt variada, necessària, com s'apunta per exemple al Dossier CAUT (2006:9), en l'avaluació d'un process creatiu: "Teaching is a highly creative activity whose success can only be shown by a variety of data from a variety of different sources."

Els plans de futur

Ens fan por els canvis. Passats uns anys, ens sembla haver trobat la clau que obre totes les portes. Entenc que l'habilitat docent, ni que arribés a ser bona, seria millorable. Com tantes coses. Però de tant en tant cal pensar-hi. Cal saber si els nostres estudiants aproven o suspenen i perquè. I, sobretot, cal saber si podem fer-hi res de bo. En aquest sentit, la revisió d'estratègies utilitzades en l'actualitat, els treballs en projectes de Millora de la Qualitat Docent i la participació en tallers i grups d'interès sobre temes de docència són un indicador de la voluntat de seguir endavant i de no donar un portafoli per acabat. A banda d'això, cadascú pot expressar, naturalment, aspiracions més concretes, relacionades amb el resultat de l'autoavaluació realitzada i amb la situació professional del moment.

Avantatges i inconvenients

Durant les discussions sobre la preparació de la carpeta s'ha vist quins poden ser els problemes i els avantatges que professors i institucions atribueixen als dossiers. Per bé que es podria fer una llista exhaustiva, es podrien resumir en la taula següent:

Problemes	Avantatges
<ul style="list-style-type: none"> • Professors: <ul style="list-style-type: none"> ○ Com aplegar les proves d'anys enrere? ○ Com seleccionar la informació rellevant? ○ D'on treure temps per fer aquesta tasca? 	<ul style="list-style-type: none"> • Professors: <ul style="list-style-type: none"> ○ Reflexió, autocrítica i millora ○ Forma organitzada de treball ○ Sistema d'avaluació basat en la pròpia aportació
<ul style="list-style-type: none"> • Institucions: <ul style="list-style-type: none"> ○ Com establir indicadors de qualitat? ○ Com establir la pràctica de forma no impositiva? 	<ul style="list-style-type: none"> • Institucions: <ul style="list-style-type: none"> ○ Document breu ○ Normalització: apartats iguals ○ Informació no superficial

Problemes i avantatges de l'ús del dossier de docència

L'avaluació externa del dossier

Tot i la complexitat que implica establir uns indicadors de qualitat iguals per a tothom, existeixen indicis que porten a pensar que un dossier és de qualitat. D'acord amb el resum de Feixas i Valero (2003), es pot valorar una carpeta docent a partir dels criteris següents:

- Inclusió d'informació actual
- Equilibri entre la informació aportada pel professor, pels companys i pels alumnes,
- Coherència entre els diferents components del portafoli
- Coherència amb les prioritats i objectius del departament i la institució,
- Coexistència entre documentació vàlida i dades que la demostrin
- Fonts d'informació que ofereixin una valoració subjectiva i variada
- Evidència d'un interès pel desenvolupament professional, la millora i la investigació en

- docència
- Revelació, a través dels treballs dels estudiants, d'un mètode docent eficaç
- Redacció clara i comprensible

Val la pena recordar també que el dossier és un document valuós que presenta el perill d'una desvirtuació en cas que la pressió per les acreditacions el converteixin en un simple recull de dades emulable i sense fonament.

4. Resultats

Evidentment, el resultat de la finalització del programa d'acreditació en Formació Docent en Educació Superior (FDES) és el dossier de docència, producte d'una maduració personal i de l'aprenentatge realitzat en els cursos previs. Però més enllà i tot d'aquest resultat tangible, voldria destacar els resultats que la reflexió del professor sobre la metodologia docent emprada poden tenir en el dia a dia a les aules. La reflexió sobre la pròpia docència porta a prendre decisions, a innovar i a canviar rutines potser establertes durant anys, amb una finalitat de millora. Un efecte natural d'aquesta anàlisi hauria de ser l'exercici de la docència de manera més madura, raonada i crítica. Aquestes accions són les que es van recollint i argumentant en el dossier, permanentment en revisió. En el camp de la llengua espanyola, per exemple, presentaré alguns dels canvis efectuats, després d'un procés de reflexió, en assignatures i grups al meu càrrec:

Reducció del temari del Taller d'escriptura de la titulació d'Humanitats. Els temaris exhaustius no són una garantia de qualitat quan són inabordables en el temps de què es disposa i no es garanteix l'aprenentatge. No obstant, és una decisió difícil si es vol aconseguir que la reducció de continguts no signifiqui una rebaixa en el nivell.

Eliminació d'una prova basada en fer-i-refer una monografia en el Taller d'escriptura de la titulació d'Humanitats. Donat que aquesta prova coexisteix amb d'altres, en el cas que el grup sigui nombrós resulta pràcticament impossible adquirir el compromís de tornar les correccions del treball en un temps prou breu com perquè l'estudiant tingui temps de refer la versió presentada i presentar-la de nou fins a quatre vegades en un semestre. És preferible optar per realitzar una única correcció del treball i descartar futures revisions.

Reducció del nombre de proves en el Taller d'expressió oral de la titulació d'Humanitats. En el sistema d'avaluació continuada és crucial trobar el punt dolç d'equilibri entre el que convé fer i el temps disponible per fer-ho, especialment perquè cal tenir en compte que cada assignatura forma part de l'engranatge d'una titulació i d'un curs acadèmic. Si es requereix dels estudiants que realitzin masses proves en una assignatura poden abandonar-la o baixar el rendiment en les altres. Totes dues coses repercuten en el seu aprenentatge i en l'expedient.

Canvi de metodologia i avaluació en la Llengua espanyola I (fonètica i fonologia) de la titulació de Filologia Hispànica. Les assignatures de primer curs comporten un procés d'adaptació per als estudiants que arriben de secundària. Els primers mesos a la universitat poden resultar difícils, de manera que en les assignatures del primer semestre de primer no és senzill obtenir bons resultats. Per aquest motiu s'ha optat per una metodologia participativa, on l'estudiant pugui realitzar un aprenentatge actiu, i per un mètode d'avaluació que no obligui a l'examen final i que valori la feina continuada: la realització de carpetes d'aprenentatge.

Les innovacions i les millores són fruit d'un procés d'avaluació a partir de l'experiència i de la

investigació en metodologia docent. Si un procediment funciona, val la pena mantenir-lo; si no, és imprescindible canviar-lo. Els resultats de la implantació mostren si el canvi ha tingut o no l'efecte positiu desitjat, de manera que el professor disposa de dades per decidir si cal incorporar-lo o no a un futur curs que comenci.

CONCLUSIONS

Elaborar un dossier de docència no té (o no hauria de tenir) com a objectiu crear un arxiu amb una base de dades, sinó que més aviat hauria de servir per reforçar una dinàmica de reflexió i d'autoavaluació, més enllà del possible ús institucional i acreditatiu del producte obtingut. Pel professor que comença, a més, pot ser l'inici d'una bona pràctica. De la mateixa manera que l'estudiant elabora un dossier sobre el seu aprenentatge, el professor pot decidir mantenir sempre viu un dossier sobre la docència, sobre el que no deixa de ser un constant aprenentatge com a docent, permanent al llarg de la vida professional.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Chickering, A., i Z. F. Gamson (1987) "Seven Principles for Good Practice in Undergraduate Education." *AAHE Bulletin* 39.7: 5- 10.
<http://honolulu.hawaii.edu/intranet/committees/FacDevCom/guidebk/teachtip/7princip.htm>

Feixas, M. i M. Valero (2003) "El portafolios y el SEEQ como herramientas para el desarrollo profesional", dins J. Gairín y C. Armengol (Eds.), *Estrategias de formación para el cambio organizacional*: 275-284. Barcelona: CISSPRAXIS.
<http://epsc.upc.edu/~miguel%20valero/materiales/docencia/articulos/seminarioUAB.pdf>

Knapper, C. i S. Wilcox (1988, 2007) *Preparing a Teaching Dossier*. Universitat de Queen.
http://www.queensu.ca/ctl/resources/files/pdf/preparing_dossier2007.pdf

Shore, B. M. & al. (1986, 2006) *CAUT Teaching Dossier*, Canadian Association of University Teachers.
http://www.caut.ca/en/publications/teaching_dossier_en.pdf

University of British Columbia Centre for Teaching & Academic Growth. (1999, 2003) "Electronic Teaching Portfolio: A Guide For Faculty Members."
<http://www.tag.ubc.ca/resources/teachingportfolios/Teaching%20Dossier%20Preparation%20May%2017,%2020041.pdf>